

# Pierwsza monograficzna wystawa o Stanisławie Walasiewicz w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie

Marzena Jaworska

Stanisława Walasiewicz (1911–1980), w Ameryce znana jako Stella Walsh, należała do największych gwiazd kobiecej lekkoatletyki na świecie w okresie międzywojennym. Była kobietą-teamem, zdolną w pojedynkę niemal wygrywać z reprezentacjami niejednego kraju. Od pierwszego startu na ziemi polskiej zdobyła serca kibiców, wykazując klasę przewyższającą wszystko, co dotychczas można było oglądać w Polsce w biegach krótkich, skokach, a nawet w rzutach. Chociaż od dziecka mieszkała w dalekim Cleveland w stanie Ohio, to przez całe życie reprezentowała barwy polskie, przysparzając swojej ojczyźnie wiele splendoru. Złota i srebrna medalistka olimpijska z Los Angeles (1932) i Berlina (1936), międzynarodowa mistrzyni wielu krajów Europy, Ameryki i Japonii, w ciągu swojej długiej i niezwyklej kariery odniosła ponad 5 tysięcy zwycięstw. Znakomicie wypadła we wszystkich konkurencjach lekkoatletycznych, jakkolwiek jej domeną był sprint i na tym polu ustanowiła większość swoich 37 rekordów świata (nie wszystkie były oficjalne). Inspiracją do powstania wystawy pt. „**Stanisława Walasiewicz 1911–1980. Fotograficzna opowieść najszybszej kobiety świata**” był jej prywatny album ze zdjęciami. Stanowi on jeden z najcenniejszych zbiorów fotograficznych znajdujących się w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Obejmuje ponad dwa tysiące zdjęć, głównie z lat 1928–1939. Ten unikatowy materiał archiwalny dokumentuje nie tylko karierę sportową wybitnej lekkoatletki, ale także pionierski etap światowej lekkoatletyki kobiecej.

## Prace konserwatorskie

Album odnaleziony przez przypadek, w piwnicy biblioteki polonijnej w Los Angeles, podczas przeprowadzanego remontu, dzięki szczęśliwemu zrządzeniu losu trafił w 2012 r. do Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. Ze względu na zły stan zachowania niemożliwe było podjęcie jakichkolwiek działań (digitalizacja, opracowanie i udośćpienie zbioru) bez wcześniejszego przeprowadzenia prac konserwatorskich, które w pierwszej kolejności zabezpieczyłyby zdjęcia przed ich dalszą degradacją oraz przygotowały do właściwego przechowywania i ekspozycji. Stało się to możliwe dopiero pod koniec 2019 r., kiedy zrealizowano projekt konserwatorski, dzięki dotacji celowej

Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego. Został on wykonany przez Pracownię „Versum” Anna Szlasy-Byczek.

Album fotograficzny o wymiarach: 32,5 cm długości x 25,5 cm szerokości x 11 cm grubości liczy 279 kart, na których przyklejone są 2252 zdjęcia i 2 negatywy. Około 270 kart jest dwustronnie wypełnionych fotografiami, a pozostałe 29 nie są przyklejone do kart. Ze względu na zły stan zachowania karty albumu przestały spełniać swoją pierwotną funkcję nośną i ochronną dla fotografii, a właściwości chemiczne zdegradowanego papieru podkładek przyczyniły się do przyspieszenia dalszej destrukcji fotografii. Podczas demontażu fotografii z podkładek stwierdzono, że przeważająca część zdjęć była już wcześniej kilkakrotnie przeklejana. Dokonano też interesujących odkryć w postaci odręcznych zapisków na verso fotografii, w tym dedykacji składanych przez polskich i zagranicznych sportowców oraz osobistości ze świata polityki, kultury i sportu tamtych lat. Wielkim walorem zbioru jest jego jednorodność i osobisty charakter. Szczególnie cenne są odręcznie pisane notatki przez właścicielkę albumu. Przeprowadzona konserwacja przywróciła pierwotny wygląd zdjęć, nadając im jednocześnie wysokie walory estetyczne oraz umożliwiła prowadzenie prac badawczych związanych m.in. z identyfikacją zdjęć, co stanowiło duże wyzwanie. Album odnaleziony przez pracowników polskiej biblioteki polonijnej „Millenium” w Los Angeles, w Kalifornii został ocalony nie tylko od zapomnienia, ale także przed zniszczeniem. Oprócz nieznanych dotąd w Polsce zdjęć z różnych zawodów sportowych, w których Walasiewicz brała udział jako zawodniczka, nie tylko w Europie ale i w USA, album zawiera szereg fotografii z jej życia prywatnego. Szczególnie cenne są niepublikowane dotąd zdjęcia m.in. z jej wizyt w Polsce, z rodziną na Pomorzu, z Eugeniuszem Bodo na pokładzie statku „MS Batory”, z rzeźbiarką Olgą Niewską na Światowej Wystawie w Nowym Jorku w 1939 r. czy podczas pobytu w modnym przed wojną uzdrowisku w Truskawcu. Wielkie odkrycie stanowią zdjęcia z podróży do Azji i Afryki. Przeprowadzona konserwacja umożliwiła rozpoczęcie w 2020 r. projektu naukowo-badawczego, obejmującego w pierwszym etapie digitalizację i identyfikację zdjęć oraz zaprezentowanie wyników prac na pierwszej monograficznej wystawie poświęconej sportsmence.

## Aranżacja

Multimedialną wystawę przygotowano w kameralnej przestrzeni wystaw czasowych, znajdującej się na ekspozycji stałej Muzeum, na II piętrze. Autorem aranżacji jest artysta plastyk Arkadiusz Śliwowski. Ważnym elementem wystawy jest kolorystyka, ograniczona do minimum, w której dominuje ciemny brąz oraz biele i szarości. Nawiązuje ona do kart z albumu, na których naklejone są zdjęcia oraz stylu wnętrz z lat 30. XX wieku. Na tym tle wyeksponowano wybrane fotografie (ponad 300), zarówno w formie odbitek całych kart z albumu, jak i reprodukcji pojedynczych zdjęć. W centralnej części wystawy, odnoszącej się do największego triumfu sportowego Stanisławy Walasiewicz, to jest zdobycia złotego medalu w Los Angeles (1932),

na podium umieszczono jej wizerunek, pochodzący ze zdjęcia z ceremonii dekoracji. W gablotach zaprezentowano wszystkie trofea sportowe, w tym medale, żetony, odznaczenia i plakety, a także obuwie, w którym startowała w okresie międzywojennym oraz wybrane archiwalia. W przestrzeni specjalnie zaaranżowanego kina, można obejrzyć archiwalny materiał filmowy z lat 1931–1936, pochodzący z zasobów *Sherman Grinberg Library (Getty Images)*. Przedstawia on Walasiewiczównę podczas biegu na Lekkoatletycznych Mistrzostwach w Jersey City (1931), podczas treningu w trakcie wykonywania ćwiczeń rozciągających (1931), podczas przeprowadzanego z nią wywiadu (1931), w czasie biegu finałowego na Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles (1932) i Berlinie (1936). Materiał dźwiękowy uzupełniają archiwalne nagrania z Polskiego Radia i z zasobów własnych Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie. O Stanisławie Walasiewicz wypowiedają się: Kazimiera Muszałówna, międzywojenna dziennikarka sportowa, w audycji z 1978 r. pt. „Chwila sportowych wspomnień – Olimpijczycy” oraz Maria Kwaśniewska-Maleszewska. Usłyszymy również głos samej Stanisławy Walasiewicz-Olson z 1962 r., pochodzący z audycji „Przeżyjmy to jeszcze raz”. Dopełnieniem dźwiękowym, tworzącym tło dla całej przestrzeni wystawy, jest nagranie muzyczne w aranżacji Grzegorza Toporowskiego i Piotra Sawickiego, na które składają się popularne przeboje z lat międzywojennych.

## Scenariusz

Na ścianie otwierającej wystawę zreprodukowano zdjęcie z albumu, pochodzące z 1931 r., gdy Walasiewicz stała się międzynarodową gwiazdą, noszącą już wówczas tytuł najszybszej kobiety świata. Fotomontaż przedstawia biegnącą lekkoatkietkę przed lokomotywą. Jej rosnąca sława, jako królowej sprintu, skłoniła biuro kolei w Cleveland, gdzie pracowała jako urzędniczka, do wykorzystania jej wizerunku do promowania floty szybkich i nowoczesnych pociągów. Przed wejściem w główną przestrzeń wystawy, gdzie prezentowana jest opowieść o życiu wybitnej sportsmenki, widzimy ją w roli darczyńcy Muzeum. Stanisława Walasiewicz-Olson przyjechała do Krakowa w 1977 r. jako honorowy gość III Polonijnych Igrzysk Sportowych. Stała wówczas na starcie biegu senierek na 60 m na stadionie Cracovii i ... zwyciężyła. Gdy w lipcu tego roku odwiedziła Muzeum, które znajdowało się wówczas przy ul. Wawelskiej 5, podarowała dużą część swoich pamiątek sportowych. W tej przestrzeni, oprócz zdjęć z jej pobytu w Muzeum, prezentujemy także fotografie z przebiegu prac konserwatorskich. Na podświetlanym słupie zostały zreprodukowane zdjęcia w oryginalnych formatach. Rozwiązanie to z jednej strony uświadamia jak liczny jest to zbiór, z drugiej ilustruje charakter całej kolekcji, przede wszystkim jej różnorodność tematyczną. Dalej wchodzimy w główną narrację wystawy przedstawiającą najważniejsze momenty z bogatej biografii sportsmenki. Oś czasu wyznaczają kolejne daty. Poznajemy ją jako nastolatkę, uczennicę szkoły średniej, która występuje w drużynie szkolnej i bierze udział w lokalnych zawodach w Cleveland. Swoimi znakomitymi wynikami już wówczas zwraca na siebie uwagę. Po raz pierwszy

przyjeżdża do Polski z grupą „Sokołów” amerykańskich w 1929 r. na zawody towarzyszące Powszechnej Krajowej Wystawie w Poznaniu. Zostaje zauważona przez polskich działaczy i zaproszona na instruktorski kurs sokoli do majątku Zamoyskich w Kozłowie. Jeszcze tego samego roku w lipcu zadebiutuje w biało-czerwonych barwach, w meczu lekkoatletycznym z Austrią w Królewskiej Hucie. Spisuje się znakomicie zwyciężając w czterech konkurencjach: w biegach na 60 m, 100 m, 200 m i w skoku w dal. Podbija serca rodaków i na dobre zaczyna się jej przygoda ze sportem. Start w Pradze w 1930 r. podczas III Światowych Igrzysk Kobiet awansuje ją do elity lekkoatletek świata. Zdobywa wówczas 3 złote medale w biegach na 60, 100 i 200 m oraz brązowy w sztafecie 4 x 100 m. Obok Haliny Konopackiej staje się gwiazdą zawodów. Jej rosnąca sława jako królowej sprintu skłoni biuro kolei w Cleveland do dania jej pracy w jednej z największych firm kolejowych w kraju – New York Central Railroad. Na zdjęciach widzimy ją w biurze jak segreguje korespondencję oraz w kuchni podczas gotowania, z mąką na twarzy. Wszystko po to, aby pokazać, że nie tylko uprawia sport i pracuje, ale także potrafi prowadzić dom. Ciekawostką są fotografie zrobione podczas wyścigu z chartem „Easter Boy”, który pędzi obok niej za sztucznym zajęcem. Ważną osobą w jej życiu jest dr Dan Griffin, wieloletni trener, „architekt” jej sportowych sukcesów. Na zdjęciach pojawia się podczas treningu Walasiewiczówny z młodszą siostrą Claram, w maju 1932 r. To w tym czasie Stasia podejmuje ważną decyzję, której konsekwencje będzie odczuwać do końca życia: „Tuż przed Olimpiadą w 1932 roku starano się różnymi metodami skłonić mnie do przyjęcia obywatelstwa USA. Obiecywano mi załatwienie tej formalności w Kongresie w 24 godziny! Ale ja wiedziałam, co czynię. Na stadionie w Los Angeles zdobyłam złoty medal dla Polski. (...) Miałam tam wielkie posady obiecane, z wielką pensją, gdybym startowała w barwach Ameryki. Ale dlatego, że odmówiłam, to nie miałam nic”. Oprócz zdjęć z Igrzysk Olimpijskich w Los Angeles i Berlinie szczególnie cenne są fotografie z podróży do Japonii w 1934 r. Na zaproszenie tamtejszych władz sportowych odbywa tournée, startując i ustanawiając rekordy w Osace, Kyoto, Nagoya i Tokio. Był to ogromny sukces propagandowy Polski, tym większy, że była pierwszą „białą kobietą” i pierwszą polską zawodniczką startującą w Kraju Kwitnącej Wiśni. Zdjęcia to także kronika jej prywatnego życia. Wyemigrowała do USA na jednym ze statków oceanicznych i przemierzała Atlantyk wiele razy. Liczne zdjęcia zostały zrobione na pokładzie: „SS Piłsudski”, „SS Kościuszko”, „SS Pułaski” i „MS Batory”, z załogą i pasażerami, m.in. z Eugeniuszem Bodo czy legendarnym kapitanem Eustazym Borkowskim, będącym jej wielkim fanem. Była celebrytką, chętnie udzielała wywiadów, goszczono ją w prywatnych majątkach, m.in. u współwłaściciela jednego z najsłynniejszych uzdrowisk II RP, w Truskawcu. Jej portret tworzy rzeźbiarka Olga Niewska. Obie panie pozują przy rzeźbie wystawionej w Pawilonie Polskim na Światowej Wystawie w Nowym Jorku w 1939 r. Wojna przekreśliła jej kolejne, medalowe szanse. Nie odbyły się Igrzyska Olimpijskie w latach 1940 i 1944, ani Mistrzostwa Europy w 1942 r. Lata wojenne spędziła w Cleveland. Po wojnie, na oficjalnych mistrzostwach okręgowych *Amateur Athletic Union* (Amatorski Związek Lekkoatletyczny) rozegranych 24 sierpnia 1945 r. w Cleveland, przebiegła 100 m w rewelacyjnym czasie 11,1 s.

Był to wynik lepszy od ówczesnego rekordu świata, wyrastający ponad epokę, ale pozostał tylko jako rezultat nieoficjalny. Mimo że został uzyskany w prawidłowych warunkach, ówczesny zarząd AAU nie przesłał protokołu zawodów do oficjalnego zatwierdzenia. Włożono go do szuflady, gdzie przeleżał kolejne dekady. W 1946 r. Stanisława Walasiewicz przyjechała do rodzinnego kraju i wzięła udział w mistrzostwach Polski, odnosząc siedem zwycięstw oraz w Mistrzostwach Europy w Oslo – bez większych sukcesów z powodu kontuzji. To był jej ostatni start w barwach Polski. Oficjalnie karierę zakończyła dopiero w 1956 r. Wyszła wówczas za mąż za Amerykanina, Harry’ego Neila Olsona, byłego boksera. W 1975 r. jej nazwisko – Stella Walsh-Olson znalazło się w gronie osób zasłużonych dla amerykańskiej lekkoatletyki, w Galerii Sławy (*US Track and Field Hall of Fame*). Jej imieniem nazwano centrum rekreacyjne w rodzinnym Cleveland. Zmarła tragicznie 4 grudnia 1980 r. Wystawę w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie można oglądać do 3 kwietnia 2022 r.

Pierwsza monograficzna wystawa poświęcona wybitnej polskiej sportsmence okresu międzywojennego była zwieńczeniem pierwszego etapu projektu naukowo-badawczego, obejmującego opracowanie i zaprezentowanie publiczności efektów pracy nad bogatym archiwalnym zbiorem zdjęć. W kolejnym etapie podjęte zostały działania dotyczące pozyskania informacji, gdzie znajdują się trofea sportowe i pamiątki (ponad 1000!), które Stanisława Walasiewicz chciała przekazać do Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, a co nie nastąpiło w związku z jej nagłą i tragiczną śmiercią. Według obecnego stanu wiedzy znajdują się one m.in. w Muzeum Sportu Polonijnego w Orchard Lake, Polish Museum of America w Chicago oraz prywatnych instytucjach w Los Angeles. Niezależnie od prowadzonych dalszych prac badawczych wokół postaci wybitnej sportsmenki, w związku z dużym zainteresowaniem tematem, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie przygotowało 20 wielkoformatowych tablic bogato ilustrowanych i opisujących historię jej życia oraz karierę sportową. W pierwszej kolejności wystawa planszowa prezentowana będzie na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. W dniach 11 marca – 8 kwietnia 2022 r. można będzie ją oglądać w Pałacu Anny Wazówny w Brodnicy, następnie gościć będzie w miastach takich jak: Grudziądz, Toruń, Bydgoszcz, Górzno. Pod koniec sierpnia br. zawita do Wierzchowni – rodzinnej miejscowości Walasiewiczówny, nieopodal domu gdzie się urodziła. Wystawa będzie prezentowana także podczas odbywającego się w dniach 26–28 sierpnia 2022 r. **I Memoriału Stanisławy Walasiewiczówny Wierzchownia 2022**. Więcej informacji o samej sportowej imprezie dostępnych jest na stronie internetowej [www.memorialwalasiewiczowny.pl](http://www.memorialwalasiewiczowny.pl).

Wszystkie wyżej wymienione działania mają na celu szczególne uhonorowanie roku 2022, w którym mija 90 lat od zdobycia przez Stanisławę Walasiewicz złotego medalu Igrzysk Olimpijskich w Los Angeles oraz 111. rocznica jej urodzin.

Wszystkie prezentowane zdjęcia, autorstwa Pana Radka Jaworskiego, pochodzą z wystawy w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie pt. „Stanisława Walasiewicz 1911–1980. Fotograficzna opowieść najszybszej kobiety świata”.







**Marzena Jaworska**

Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie / Museum of Sports and Tourism in Warsaw

e-mail: [mjaworska@muzeum sportu.waw.pl](mailto:mjaworska@muzeum sportu.waw.pl)

cytacja:

Jaworska M., 2022, *Pierwsza monograficzna wystawa o Stanisławie Walasiewicz w Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 40, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa, s. 133–140.